

Turun palo nielaisi myös tiedeaarteet

■ Pohjoismaiden suurin tulipalo tuhosi 195 vuotta sitten Turun, joka oli juuri menettänyt asemansa maan pääkaupunkina ja menetti turman jälkeen myös yliopistonsa. Syypää katastrofiin ei kuitenkaan ollut yksittäinen piikatyttö, vaikka sitkeä urbaanilegenda niin väittääkin.

ARJA-LEENA PAAVOLA

Tiistai 4. syyskuuta vuonna 1827 oli ollut Turussa hiljainen päivä. Monet kaupunkilaiset olivat suunnanneet Tampereelle, jossa pidettiin parhaillaan markkinoita.

Tavallista vähäisempi väki viimeisteli illan pimetessä arkiaskareitaan ennen levolle käymistä. Niin tehtiin myös Aninkaistenmäellä sijainneessa kauppias **Carl Gustav Hellmanin** isossa talossa. Isäntä oli tosin sieltäkin poissa, matkoilla Tukholmassa.

Kotosalla oli vaimo **Christina Elisabeth Hellman**, joka iltayhdeksältä äkkiä havahtui voimakkaaseen savun haajuun. Pihalle rynnännyt rouva näki heti navetanparvelta tupruavan sankan pilven ja hälytti kauhistuneena palvelijat ja muun ruokakunnan apuun.

Turun palo oli syttynyt. Ensimmäinen laatuahan se ei tosin ollut.

”Turku on roihahtanut historiansa aikana useasti. Aninkaistenmäki oli palanut maan tasalle viimeksi vuonna 1775”, kertoo kulttuurihistorian professori **Hannu Salmi** Turun yliopistosta.

Silloin etelätuuli oli kuitenkin suunnannut liekit kohti pohjoista, ja kaupungin ydinkeskusta oli säästynyt.

”Tällä kertaa edessä oli ihmishenkiä vaatinut ja laajaa tuhoa aiheuttanut suuronnettomuus.”

Salmi on arkistolähteiden ja aikalais-

Kansalliskallio

kuvausten pohjalta selvittänyt turman kohtalokkaita vaiheita ja kertoo niistä tuoreessa kirjassaan *Tunteiden palo – Turku liekeissä 1827* (Otava 2022).

1800-luvun alun Turku oli tiiviisti rakennettu puukaupunki, vaikka siellä olikin myös kivitaloja, joita vauraimmat asukkaat olivat rakennuttaneet jo keskiajalta lähtien.

Puutalot oli katettu turpeella, tuohella ja päreillä. Koska useimmilla oli myös elikoita, rakennuksia ympäröivät umpipihat, joissa muun muassa varas-

toitiin talveksi heinää. Tupia valaisivat talikynttilät. Paloriski oli siis iso.

”Riskit kyllä tiedostettiin, ja niihin pyrittiin myös varautumaan”, Salmi sanoo.

Kaupunkilaisia esimerkiksi kehoitettiin jo 1700-luvulla vaihtamaan kattomateriaaliksi tiili. Se olisi ollut turvallisempi vaihtoehto mutta monille liian kallis.

Talojen tulisijoja yritettiin myös nuohota. Näin pyrittiin estämään nokivalkea, joka syntyy, kun hormin seinämiin

kertynyt pikeentynyt noki syttyy palaamaan.

Aina suojaus ei onnistunut. Vuoden 1827 palon syynä oli todennäköisesti juuri nokikipinä, joka lennähti naapurista kauppias Hellmanin heinäparvelle.

Epäonnen suma

Kuten suurturmissa usein, myös Turun palossa oli kyse monen epäsuotuisan tekijän yhteisvaikutuksesta.

Takana oli hyvin kuiva kesä, joten ta-

lotkin olivat rutikuivia. Lisäksi asema-kaava määräsi ne seisomaan vierekkäin. Viimeinen pisara oli myöhemmin illalla noussut myrskytuuli.

Pienen nokikipinän seuraukset olivat rajut.

”Hellmanin heinäylisiltä palo levisi navettaan, siitä eteenpäin talliin, aitaan ja leivintupaan. Pian myös kauppiaan koti oli tulussa.”

Kaupungin palojärjestys edellytti, että pihoilla ja varastoissa pidettiin kaiken varalta täytettyjä vesitynnyrei-

Gustaf Wilhelm Finnberg ikuisti katastrofin jäljet tuoreeltaan. Keskellä karrelle palanut Tuomio-kirkko. Kirkon paikkeilla Aurajoen ylittänyt Pennisilta on tuhoutunut. Ydinkeskusta joesta oikealle on suurimmaksi osaksi raunioina.

tä. Niistä ei kuitenkaan ollut sammuttamaan nopeasti roihuksi yltynyttä paloa.

Kohta tilanne näytti niin pahalta,

» » »

että kaupungissa annettiin yleinen palohälytys soittamalla Raatihuoneen ja Tuomiokirkon kelloja. Jo nukkumaan käyneitä asukkaita heräteltiin myös huudoin. Osa jouduttiin auttamaan turvaan ikkunoiden kautta.

Turun jokaisessa kuudessa kaupunginosassa oli nimetty palomestari. Nahkaletkuisista paloruiskuista vastasivat ruiskumestarit. Ruiskujen miehitys oli markkinamatkalaisten puuttumisen vuoksi kuitenkin vajaa.

Huonoksi onneksi myös suurin osa opiskelijanuorukaisista oli poissa. He viipyivät yhä kotikonnuillaan, sillä Turun akatemian syyslukukausi ei ollut vielä käynnistynyt.

Vaikka ilma oli palon syttymishetkelä tyyni, tuuli alkoi pian yltyä. Yhteentoista mennessä se riehahti puhuriksi, jonka aikalaiset kuvailevat olleen niin ankara, että ulkosalla oli vaikea pysyä pystyssä.

Myrsky lietsoi paloa lennättämällä kekäleitä ja erilaista palavaa ainesta ympäristöönsä, jossa ne sytyttivät yhä uusia pesäkkeitä. Pimeydessä loimotus näkyi kauas. Ihmisiä saapui sammuttajien avuksi myös lähiseuduilta.

Hurja luoteistuuli alkoi kuitenkin painaa liekkejä kohti Aurajokea ja Turun vanhaa keskustaa.

”Siihen asti oli luotettu siihen, että joki pysäyttäisi palon. Sammuttajat hevosineen ja palontorjuntakalustoineen olivat kaikki toisella eli Aninkaistenmäen puolella.”

Akateeminen katastrofi

Joki ei kuitenkaan jaksanut pidätellä pätsin voimaa pitkään. Tuli loikkasi veden yli vastapäisiin, Tuomiokirkkoa ympäröiviin keskustakortteleihin. Ensin syttyi akatemian fysiikan professorin **Gustaf Hällströmin** talo.

Sitten myös pyhäkön katolle lennähti kekäleitä, jotka sytyttivät sen roihuun. Katolta liekit kiipesivät kirkon torniin, josta silminnäkijöiden mukaan kohosi kohta ylöspäin liki pilviä hiponut tulipatsas.

1200-luvun lopulta asti Unikankaaren kukkulalla seissyt kirkko oli toki vuosisatojen mittaan vaurioitunut paloissa ennenkin. Kivikirkkojenkin katorakenteet olivat puisia, ja kuivaa puuta oli paljon myös sisätiloissa.

Nyt Tuomiokirkon koillispuolelle Ryssänmäelle – nykyiseltä nimeltään Yliopistonmäelle – kokoontuneet kau-

punkilaiset seurasivat avuttomina rakennuksen kohtalonhetkiä.

”Lopulta kuului valtava rysähdyks, kun raskaat kirkonkellot ja niiden koneisto romahtivat kerros kerrokselta alas”, Hannu Salmi kuvailee.

Urut löydettiin myöhemmin muodottomaksi möhkäleeksi sulaneina kirkon permannolta.

Massiivinen kirkkorakennus hohkasi valtavaa kuumuutta, jota tuuli kuljetti eteenpäin. Seuraavina tulen uhreiksi joutuivat läheinen akatemiatalo ja sen kirjasto.

”Silminnäkijät kertoivat myöhemmin, että kirjaston ikkunoiden karmit eivät ehtineet edes kunnolla syttyä, kun kuuma ilmamassa jo räjäytti lasit pirstaleiksi. Hylläillä olleet niteet paloivat ritisten.”

Vaikka kivinen rakennus itsesään säästyi pahimmalta, tuli nieli yli 40 000 kirjaa, ja muun muassa arvokkaat luonnontieteelliset kokoelmat me-

netettiin kokonaan. Täysin tolaltaan mennyt kirjastonhoitaja **Fredrik Pipping** tokeni takaisin työkykyiseksi vasta kuukausien päästä.

Palo hävitti myös Suomen kemian isänä tunnetun professorin **Johan Gadolinin** (1760–1852) ainutlaatuisen laboratorion. Siihen päättyi Gadolinin pitkä ja ansiokas tutkijanura.

Kuin suurpommitus

Kun yli 2 000 taloa liekehtii yhtä aikaa, syntyy samanlainen ilmiö kuin esimerkiksi toisen maailmansodan pahimmissa pommituksissa.

Dresdenin helmikuun 1945 tragediassa nähtiin, miten valtavan energiapurkauksen tulimyrsky saa aikaan. Laaja-alainen kuumuus nostaa suuret määrät ilmaa nopeasti ylös, ja tilalle virtaa kylmää ilmaa. Sen mukanaan tuoma lisähappi vain pahentaa tilannetta.

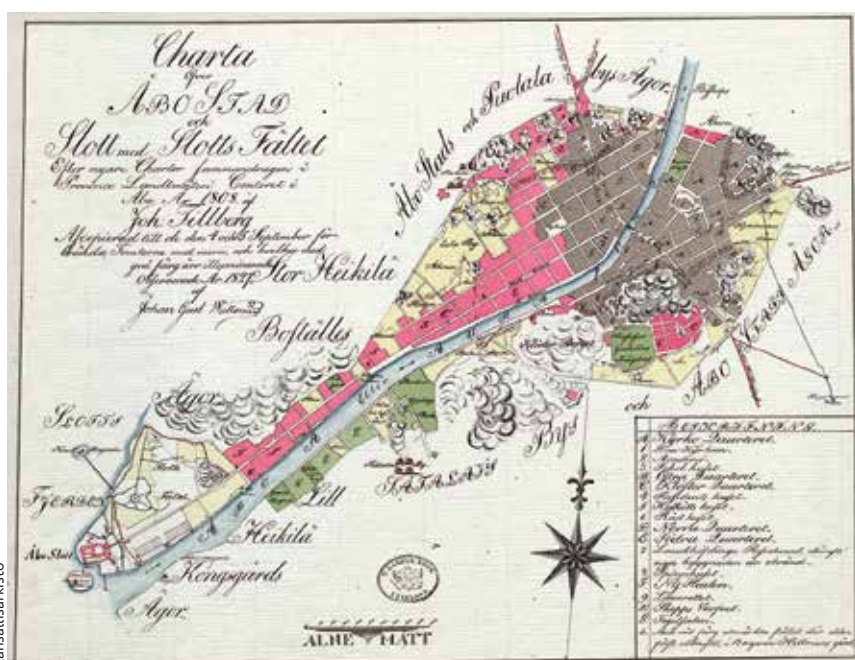
”Turun ylle kohosi pyrocumuluspilvi, joka oli jo meteorologisenä ilmiönä todella poikkeuksellinen tapahtuma. Mikroilmastossa syntyi voimakkaita ilmavirtauksia, mikä teki palon sammuttamisesta entistä vaikeampaa”, Salmi kuvailee.

”Lisäksi tuli levisi hieman oudosti Aurajokea pitkin myös suuntaan, johon tuuli ei sitä olisi vienyt.”

Kalliot ja katukivetkin kokivat armottomassa hehkussa kovia. Graniittikallioista lohkeili vielä myöhemmin

TURUN PALO

- Turun historian suurin palo riehui 4.–5. syyskuuta 1827.
- Ainakin 17 henkeä kuoli ja yli 200 loukkaantui.
- Runsaat 2 500 rakennusta tuhoutui.
- Kaupungin 14 000 asukkaasta 11 000 jäi ilman kotia.
- Menetetyn omaisuuden arvo oli yli 2,5 miljoonaa hopearuplaa.

Kansallisarkisto

Palossa tuhoutuneet korttelit on merkitty vuoden 1808 karttaan harmaalla. Liekeiltä säästyivät keskustan ulkopuoliset alueet, kuten nykyään käsityöläismuseona toimiva Luostarinmäki ja Turun linnan seutu (vasen alakulma).

Turku ennen paloa. Kuvan oikeaa laitaa hallitsee Tuomiokirkko. Vasemmassa reunassa observatorio, jonka pelasti tuholta onnekas sijainti Vartiovuorenmäellä.

isoja kivimöykkyjä. Myös talojen kivi-
set portaat halkeilivat.

Palo saatiin lopulta laantumaan kes-
kiviikkoiltapäivänä, 18 tuntia syttymi-
sensä jälkeen. Siellä täällä näkyi silti
vielä pieniä pesäkkeitä, joista aika ajoin
leimahteli uusia lieskoja.

Kolme neljäsosaa kaupungin raken-
nuskannasta oli tuhoutunut, joukossa
myös kivitaloja. Kotinsa oli menettänyt
valtaosa asukkaista. Ainakin 17 ihmis-
tä oli kuollut ja yli 200 loukkaantunut.

Liekkeihin jäivät muun muassa Tu-
run apteekit sekä **Johan Freneckellin**
kirjapaino.

Myös taiteilija **Gustaf Wilhelm
Finnbergin** (1784–1833) ateljee, maa-
laukset ja kaikki muukin omaisuus oli
mennyttä. Syntyi silti vielä yksi teos,
johon hän tallensi jälkipolville pai-
najaismaisen näyn Turusta sellaisena
kuin hän kaupunkia katsoi heti palon
jälkeen.

Finnbergin mielen kerrotaan järk-
kyneen onnettomuudessa niin suu-
restä, ettei hän toipunut siitä kunnolla
koskaan. Taiteilija muutti Tukholmaan,
jossa hän sittemmin kuoli yksinäisenä
ja pahoin velkaantuneena.

Suomi mainittu

Jo heti palon jälkeen oli yleisessä tie-
dossa, että tuli oli lähtenyt liikkeelle

kauppias Hellmanin tontilta. Tarkka
syttymissyö oli kuitenkin epäselvä.

Alkoi kiertää huhu, jonka mukaan
turma johtui palvelusväen leväperäi-
syydestä. Täsmälleen sanottuna syy-
pää olisi talon piika **Maria Vass**, jon-
ka väitettiin keittäneen talia kynttilöitä
varten ja toimineen työssään huolimati-
tomasti.

Toisen juorun mukaan palo olisi saa-
nut alkunsa leivintuvasta, jossa Vass
olisi ollut taikinanteossa.

Ymmärtämättömän piian toheloin-
nin mainitsi liki 50 vuotta myöhemmin
Maamme-kirjassaan itse **Sakari Tope-
lius**, mutta näihin päiviin asti elänyt
kaupunkitarina ei pidä paikkaansa.

”Hellmanin talossa ei tuolloin kei-
tetty eikä säilytetty talia”, Hannu Salmi
tähdentää.

Viranomaiset selvittivät aikoinaan
tapahtumaketjun oikeudenkäynnissä,
joka aloitettiin jo syyskuun aikana.
Tuomarit kuuluivat kaikkiaan 60:tä hen-
keä, heistä ensimmäisinä Hellmanea ja
Vassia.

”Oikeus ei löytänyt ketään, jota oli-
si voitu pitää onnettomuuteen syylli-
senä.”

Valtava katastrofi kosketti ihmisiä
kaukomaita myöten. Turun palo oli to-
dennäköisesti ensimmäinen maailman
lehdistöön levinnyt Suomea käsittelevä
uutinen.

Eriyisesti Britanniassa onnettomuus
herätti suurta myötätuntoa, ja Turkuun
virtasi rahallisia avustuksia jopa pie-
nestä Portugalista.

Isolla tuholla oli kuitenkin isot vai-
kutukset, eikä kaikkea voitu korvata

rahalla.

Kun palo oli käytännössä pyyhkinyt
kaupungin kartalta, akatemia siirret-
tiin Helsinkiin, josta jo vuonna 1812 oli
tehty maan uusi pääkaupunki. Vuonna
1640 perustettu vanha Turun akatemia
tunnetaan tätä nykyä nimellä Helsin-
gin yliopisto.

Nousu tuhasta

Sokkeloinen Turku rakennettiin vuo-
den 1827 palon jälkeen uudelleen ark-
kitehti **Carl Ludvig Engelin** suunnit-
teleman modernin ruutukaavan mu-
kaiseksi.

Engel myös levensi katuja ja sijoitti
talot etäämmälle toisistaan. Se oli tär-
keää paloturvallisuuden kannalta mut-
ta helpotti samalla yleistä järjestyksen-
valvontaa, joka oli ollutkin hieman
huonolla tolalla.

Menetetyn akatemian tilalle kau-
punki sai vajaan vuosisadan kuluttua
korkeakouluja kaksin kappalein, Åbo
Akademin vuonna 1918 ja Turun yli-
opiston vuonna 1920.

Paljasjalkainen turkulainen Hannu
Salmi on tutkinut kotikaupunkinsa
suurta paloa parikymmentä vuotta ja
käynyt kirjaansa varten läpi niin van-
hoja päiväkirjoja ja kirjeitä kuin lehtiä
ja muistelmia. Vuosien varrella hän on
myös usein luennoinut aiheesta.

”Eräaseen esitelmätilaisuuteen saa-
pui rouva, joka toi nähtäväkseni kaksi
kynttilänjalkaa. Ne olivat pelastuneet
Turun palosta.” □

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.